

Voortgangsrapportage programma natuurherstel 2020-2021

1. Aanleiding

De natuurgebieden in Nederland ondervinden schade van de overmatige depositie van stikstof. Het kabinet heeft in 2019 125 miljoen euro beschikbaar gesteld om op korte termijn maatregelen te nemen voor versneld natuurherstel in de stikstof gevoelige Natura 2000-gebieden. Staatsbosbeheer beheert 110 van de 139 stikstof gevoelige Natura 2000-gebieden in Nederland. Deze bijzondere natuurgebieden lijden zwaar onder de grote stikstofneerslag, net als grote delen van het Nationaal Natuurnetwerk rondóm deze gebieden.

In de zomer van 2020 heeft het ministerie van LNV een opdracht ter waarde van 38,4 miljoen euro aan Staatsbosbeheer gegeven. In de periode 2020-2022 worden natuurherstelmaatregelen genomen met als doel het versneld bereiken van instandhoudingsdoelstellingen in Natura 2000-gebieden. In deze gebieden is vanwege de overmatige stikstofdepositie sprake van een matige tot slechte staat van instandhouding van de kwalificerende habitats. Deze rapportage beschrijft de aanpak van het natuurherstel en geeft de resultaten in de periode juli 2020 – februari 2021 weer.

Eenvormige vergrassing op heide door overmatige stikstofdepositie

2. Aanpak

Op basis van een interne inventarisatie zijn projecten en maatregelen verzameld die bijdragen aan het herstel van stikstofgevoelige habitats in Natura 2000-gebieden. Het betreft éxtra maatregelen ten opzichte van onze SNL-maatregelen. De maatregelen moeten op korte termijn uitvoerbaar zijn.

De volgende categorieën natuurherstelmaatregelen worden uitgevoerd om de effecten van stikstof te mitigeren en/of de stikstofgevoeligheid van een gebied te verminderen:

- Intensivering vegetatiebeheer: extra maaien, verwijderen begroeiing (evt. exoten), mogelijk maken van begrazing (eventueel rasters plaatsen), vervolgbeheer stuifzanden, inbrengen van andere boomsoorten in bossen, jeugdverzorging nieuwe aanplant, voorkomen wildschade, opslag verwijderen.
- Verwerving en ontpachting: verwerving van “sleutelhectares” voor systeemherstel. Tevens kunnen reguliere pachtovereenkomst met pachters in of nabij Natura 2000-gebieden beëindigd en kunnen daarna de gebieden (hydrologisch) ingericht worden.

Verwijderen overjarig riet in duinvallei

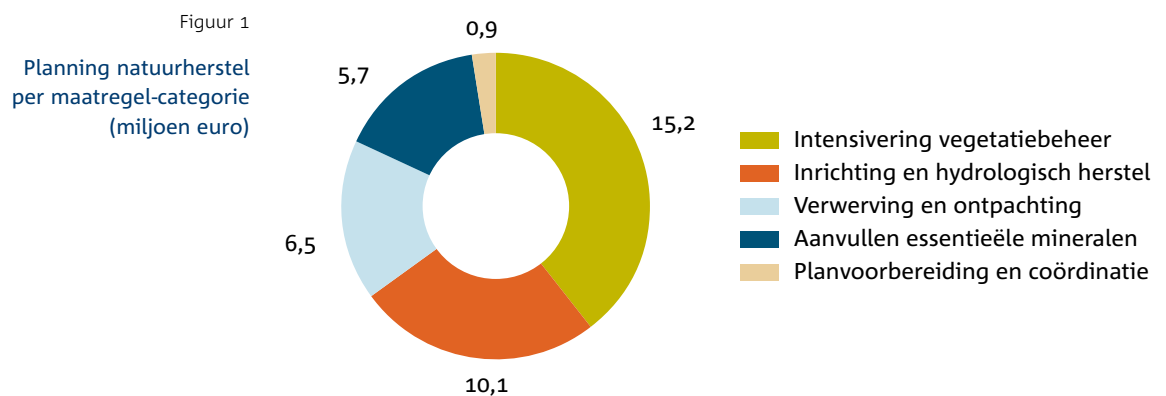
Gewenste situatie: een meanderende bosbeek

- Inrichting en hydrologisch herstel: hierbij worden in en rondom Natura 2000-gebieden maatregelen getroffen om het (hydrologische) systeem op orde te krijgen ten gunste van de N2000-doelen.
- Aanvulling essentiële mineralen: bodemsysteem herstellen bijvoorbeeld door aanbrengen steenmeel

De voorstellen uit de inventarisatie zijn gewogen op basis van de volgende criteria:

1. Irreversibiliteit – Gebieden waar een onomkeerbare schade dreigt of waar wachten met de maatregel betekent dat er een duurdere maatregel nodig gaat zijn.
2. Haalbaarheid – Haalbaarheid, ook rekening houdend met de termijn waarop maatregel afgerond kan worden
3. Kwaliteitsaspect – Ecologisch doelbereik
4. Effectiviteit – Duur van het effect van de maatregel
5. Andere maatschappelijke kansen

Figuur 1 geeft de verdeling van de middelen op basis van deze criteria in de vier categorieën maatregelen.

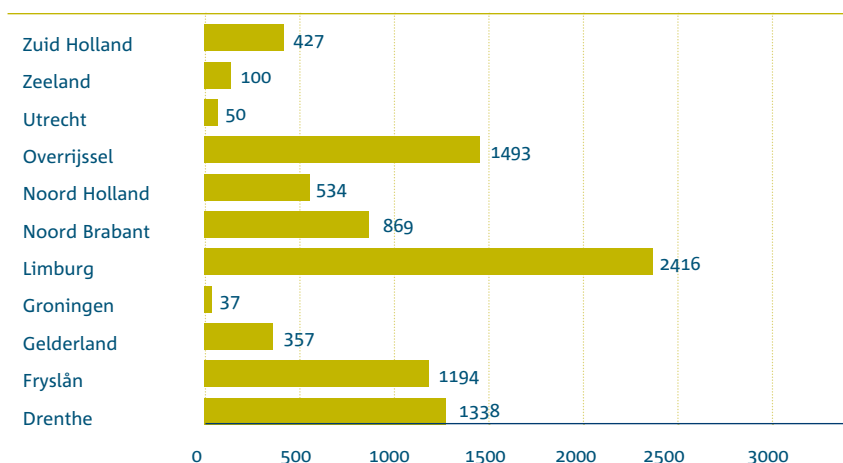
Samenvatting van het totaal per categorie:

Figuur 1

Categorie	Bedrag
Intensivering vegetatiebeheer	15,2
Inrichting en hydrologisch herstel	10,1
Verwerving en ontpachting	6,5
Aanvullen essentiële mineralen	5,7
Planvoorbereiding en coördinatie	0,9
Totaal	38,4 miljoen

Figuur 2 betreft een overzicht per provincie van het aantal hectares Natura 2000-gebied waar een of meerdere natuurherstel maatregelen worden getroffen.

Figuur 2
Maatregel-hectares per provincie

Planning programma natuurherstel

De planning en fasering van het programma natuurherstel is als volgt:

3. Uitvoering

Vanaf juli 2020 is gestart met de uitvoering van de maatregelen. De intensivering van het beheer heeft in de eerste periode de prioriteit gekregen. Het betreft allerlei vegetatiegerichte maatregelen zoals extra verschrallende maaibeurten en het verwijderen van invasieve exoten als de watercrassula, die nu sommige bedreigde habitats dreigen te overgroeien. In een aantal gebieden is extra begrazing ingezet en in de bossen is menging ingebracht van (inheemse) boomsoorten. Voorbeelden van de vegetatiemaatregelen zijn extra maaierwerk in het Vechtdal, Overijssel en extra onderhoud van de natte duinvallei Berkheide, Zuid-Holland.

De effecten van de maatregelen worden in de komende jaren zichtbaar in de terreinen. In een aantal specifieke projecten zal de ontwikkeling van de habitats en de soorten worden gevolgd en de resultaten worden beschreven in de tweede rapportage begin 2022.

Het kaartbeeld op de volgende pagina geeft het landelijke beeld van een aantal uitvoeringsprojecten weer en in bijlage 1 zijn per provincie een of meerdere voorbeelden verder uitgewerkt.

Steenmeel Sallandse Heuvelrug

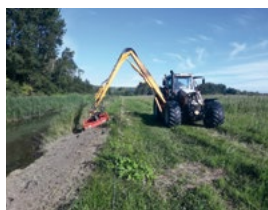
Programma Natuurherstel in de praktijk

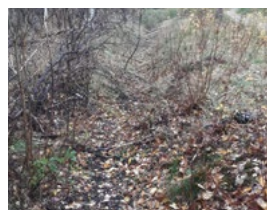
Chopperen Duinen
Terschelling

Oud riet in Lauwersmeer
gemaaid

Exoot uit Lauwersmeer
verwijderd

Herstel natuurlijke water-
kringloop Holtingerveld

Extra maaien Drentsche
Aa-gebied

Drukbe grazing Duinen en
Lage Land Texel

Exoten Binnenveld
verwijderd

Struweel Binnenveld
verwijderd

Grond afgraven Berkheide

Extra onderhoud
Berkheide

Extra maaierwerk
Grevelingen

Herinrichting voormalige
landbouwpercelen naast
Leenderbos

Ontpachting Moerputten

Onderzoek Maasduinen

Extra maaierwerk Vecht- en
Beneden Regge-gebied

Steenmeel Sallandse
Heuvelrug

Opslag verwijderen
Veluwe

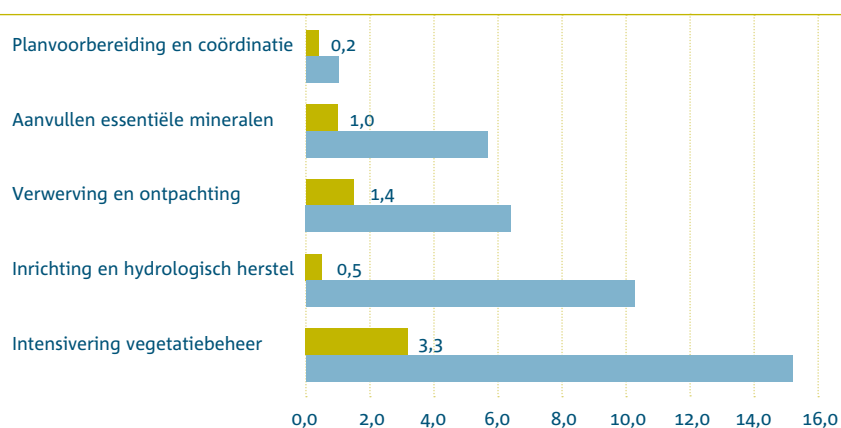
Maaier heide Veluwe

4. Financieel overzicht realisatie

Figuur 3 geeft de realisatie weer van de uitvoering per categorie tot en met februari 2021. Zoals uit de cijfers blijkt heeft de nadruk in deze eerste periode gelegen op de intensivering van het vegetatiebeheer. Tevens is in dezelfde periode de voorbereiding van verwerving en ontpachting ter hand genomen en is de planvoorbereiding van de inrichting en systeemherstel gestart.

Figuur 3
Realisatie t/m februari 2021
(miljoen euro)

Realisatie
Budget

Drukbegrazing Duinen en Lage Land Texel

In tabel 1 wordt per provincie de verdeling van de maatregelen over de Natura 2000-gebieden weergegeven.

Profiterend Natura 2000-gebied	Maatregel-Hectares
Drenthe	1.338
Bargerveen	842
Drentsche Aa-gebied	375
Drents-Friese Wold & Leggelderveld	1
Dwingelderveld	43
Elperstroomgebied	49
Holtingerveld	28
Fryslân	1.189
Bakkeveense Duinen	4
Duinen Ameland	9
Duinen Terschelling	626
Duinen Vlieland	46
Rottige Meenthe & Brandemeer	505
Gelderland	357
Veluwe	357
Groningen	37
Lauwersmeer	37
Limburg	2.416
Bunder- en Elsloërbos	18
Geuldal	96
Kunderberg	15
Leudal	614
Maasduinen	495
Meinweg	996
Roerdal	25
Savelsbos	26
Swalmdal	61
Zelderse Driessen	72
Noord-Brabant	859
Brabantse Wal	467
Deurnsche Peel & Mariapeel	268
Groote Peel	6
Hollands Diep	9
Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux	60
Oeffelter Meent	10
Strabrechtse Heide & Beuven	21
Ulvenhoutse Bos	13
Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	6
Noord-Holland	534
Duinen en Lage Land Texel	456
Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	70
Kennemerland-Zuid	9

Vervolg tabel >

Profiterend Natura 2000-gebied	Maatregel-Hectares
Overijssel	1.493
Achter de Voort, Agelerbroek & Voltherbroek	50
Buurserzand & Haaksbergerveen	4
Dinkelland	323
Lemselermaten	10
Olde Maten & Veerslootslanden	18
Sallandse Heuvelrug	359
Springendal & Dal van de Mosbeek	208
Vecht- en Beneden-Reggegebied	266
Weerribben	254
Utrecht	50
Binnenveld	5
Kolland & Overlangbroek	8
Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	13
Oostelijke Vechtplassen	12
Rijntakken	2
Uiterwaarden Lek	11
Zeeland	150
Biesbosch	50
Westerschelde & Saeftinghe	10
Oosterschelde	90
Zuid-Holland	427
Coepelduynen	7
Kennemerland-Zuid	49
Meijendel & Berkheide	111
Krammer-Volkerak	96
Grevelingen	164
Totaal	8.852

Tabel 2 geeft een overzicht van de hectares per habitat type en bijbehorende budget en de realisatie.

Profiterend Habitat type	Maatregel-Hectares	Budget	Realisatie
H1330A - Schorren en zilte graslanden (buitendijks)	111	312.915	97.368
H2120 - Witte duinen	2	219.000	3.800
H2130A - Grijze duinen (kalkrijk)	544	6.788.178	241.396
H2130B - Grijze duinen (kalkarm)	150	110.500	14.178
H2140A - Duinheiden met kraaihei (vochtig)	428	1.568.000	74.314
H2180B - Duinbossen (vochtig)	3	209.750	114.606
H2180C - Duinbossen (binnenduinrand)	1	175.200	1.615
H2190B - Vochtige duinvalleien (kalkrijk)	322	762.995	251.047
H2310 - Stui fzandheiden met struikhei	44	167.142	13.232
H2330 - Zandverstuivingen	290	200.000	43.952
H3160 - Zure vennen	48	189.930	56.822
H4010A - Vochtige heiden (hogere zandgronden)	730	1.876.425	501.791
H4030 - Droge heiden	1.841	2.196.821	496.906
H5130 - Jeneverbesstruwelen	30	33.275	6.435
H6120 - Stroomdalgraslanden	102	261.515	54.738
H6210 - Kalkgraslanden	116	510.000	23.935
H6230 - Heischrale graslanden	1	47.733	
H6410 - Blauwgraslanden	30	815.718	548.361
H6430A - Ruigten en zomen (moerasspirea)	3	30.000	
H6430C - Ruigten en zomen (droge bosranden)	30	18.310	6.435
H6510B - Glanshaver- en vossenstaarthooilanden (grote vossenstaart)	61	2.930.770	27.304
H7120 - Herstellende hoogvenen	1.122	4.124.229	344.904
H7140A - Overgangs- en trilvenen (trilvenen)	785	2.612.042	395.505
H7140B - Overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden)	225	1.345.750	305.945
H9110 - Veldbies-beukenbossen	74	300.000	
H9120 - Beuken-eikenbossen met hulst	57	23.634	6.435
H9160B - Eiken-haagbeukenbossen (heuvelland)	25	380.000	36.920
H9190 - Oude eikenbossen	41	99.825	146.151
H91E0A - Vochtige alluviale bossen (zachthoutoibossen)	19	534.895	630.052
H91E0C - Vochtige alluviale bossen (beekbegeleidende bossen)	1.283	2.568.523	1.446.393
H2180A - Duinbossen (droog)	68	121.000	
H3150baz - Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden buiten afgesloten zeearmen	108	2.420.000	
H3130 - Zwakgebufferde vennen	11	566.048	106.891
H3260A - Beken en rivieren met waterplanten (waterranonkels)	18	39.930	19.530
H3140 - Kranswierwateren	46	391.375	80.812
H2190Aom - Vochtige duinvalleien (open water) oligo- tot mesotrofe vormen	55	1.815.000	
H2190D - Vochtige duinvalleien (hoge moerasplanten)	0	605.000	
Lg08 - Nat, matig voedselrijk grasland	26	146.118	43.681
Nvt	0	882.455	230.828
Totaal	8.852	38.400.000	6.372.282

staatsbosbeheer

Programma Natuurherstel in de praktijk | provincie Friesland

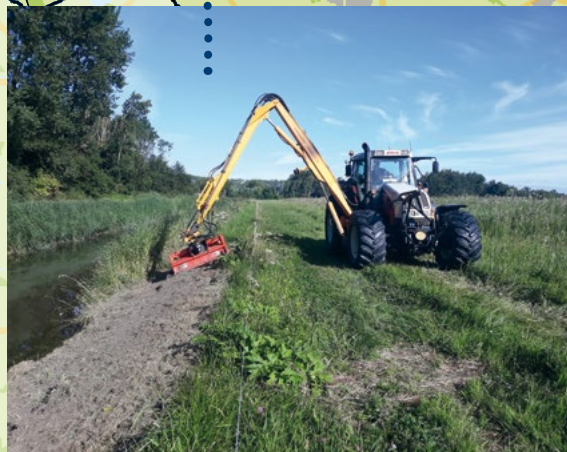
Chopperen Duinen Terschelling

Begin 2021 worden op Terschelling droge heide en natte valleien gechopperd: vegetatie en een deel van de bovenste humuslaag wordt op verschillende locaties verwijderd. Hiermee worden de opgehoopte stikstofverbindingen gedeeltelijk verwijderd.

Oud riet in Lauwersmeer gemaaid

Aan het einde van 2020 is op diverse plekken in het Lauwersmeergebied circa twaalf hectare extra riet gemaaid. Op sommige plekken stond het riet er al twintig jaar. Door dit te maaien is er meer ruimte ontstaan voor kruiden en moerasvogels en daarmee voor stikstofgevoelige leefgebieden. Al het maaisel wordt na fermentatie gebruikt als grondverbeteraar in de landbouw.

Exoot uit Lauwersmeer verwijderd

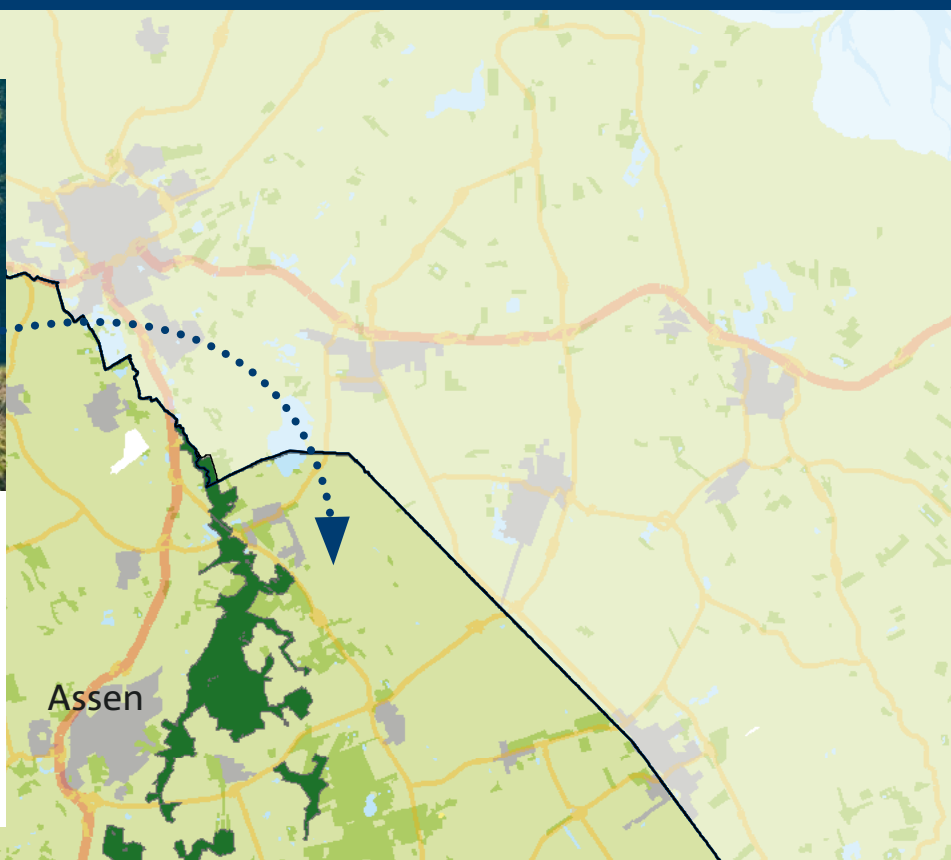
Op zo'n dertig locaties in het Lauwersmeergebied is op diverse manieren de invasieve reuzenberenklauw verwijderd. De invasieve plant overwoekert de inheemse flora in onder meer de stikstofgevoelige duinvalleien.

Programma Natuurherstel in de praktijk | provincie Drenthe

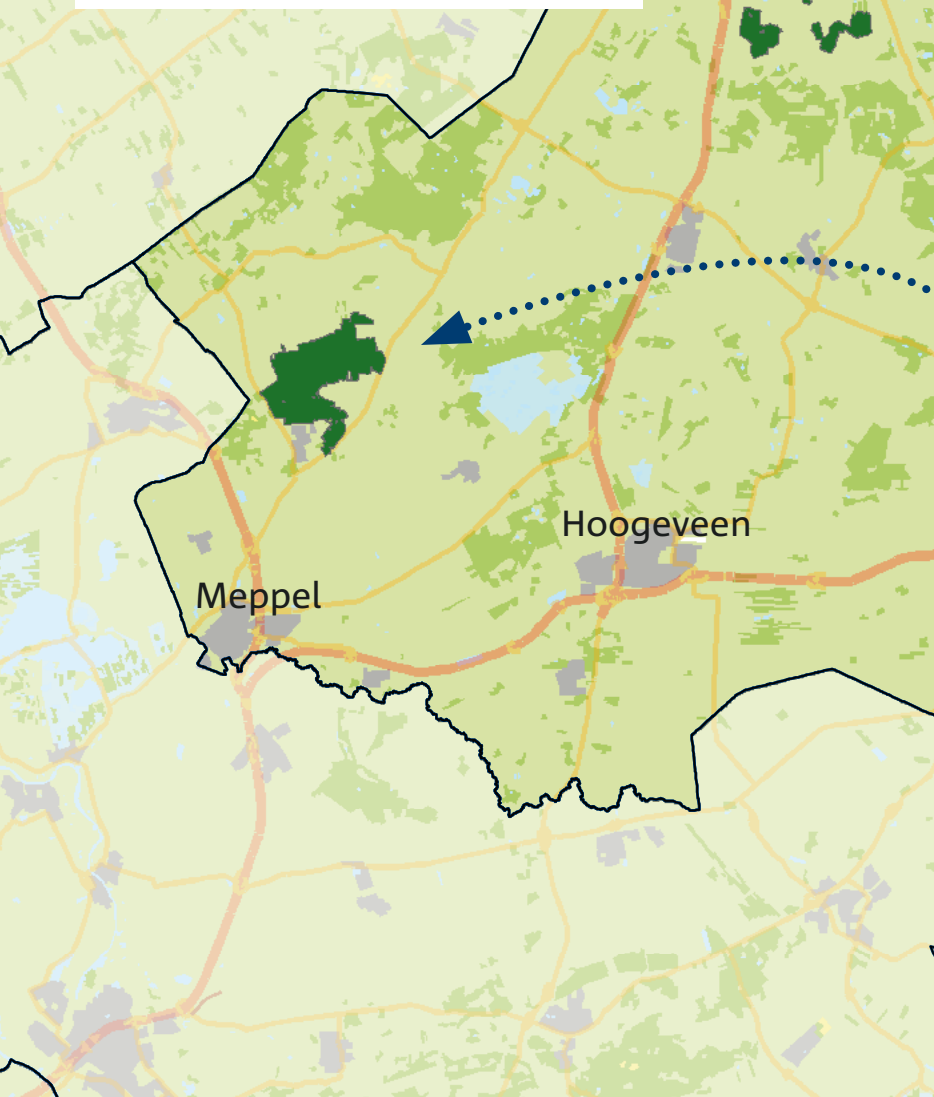
Extra maaien Drentsche Aa-gebied

In de zomer van 2020 heeft een eigen maai-ploeg een gebied ter grootte van 85 hectare een keer extra gemaaid. Hiermee is extra stikstof afgevoerd uit de gevoelige vegetaties, waardoor een opener vegetatiestructuur ontstaat.

Herstel natuurlijke waterkringloop Holtingerveld

In dit natuurgebied met onder meer de Havelterberg is houtopslag verwijderd en is de sloot gedempt om de natuurlijke waterkringloop te herstellen. Voordat de terreinmaatregelen plaatsvonden, heeft een gespecialiseerd bureau een onderzoek uitgevoerd naar niet-ontplofte explosieven uit de Tweede Wereldoorlog.

Programma Natuurherstel in de praktijk | provincie Overijssel

Extra maaierwerk Vecht- en Beneden Regge-gebied

Het Junner Koeland ligt aan de Vecht bij Ommen. Het gebied omvat hooiland, riviermeanders en schrale graslanden op een zandige bodem. Door verdroging en stikstof is het hooiland sterk verzuurd met onder andere pitrus. Voordat de waterhuishouding wordt hersteld, heeft een tweede, extra maaibeurt in oktober 2020 de verzuiging teruggedrongen.

Zwolle

Rijssen

Deventer

Steenmeel Sallandse Heuvelrug

In januari 2021 is begonnen met het uitstrooien van 7500 ton steenmeel over delen van de Sallandse Heuvelrug, Springendal, Lemelerberg en Borkeld. Dit gebeurt in samenwerking met andere organisaties. Het steenmeel moet de verzuring van de droge zandgronden tegengaan. Door verzuring komen noodzakelijke mineralen alleen nog voor in de diepere ondergrond, waardoor ze niet meer beschikbaar zijn voor planten en uiteindelijk voor dieren.

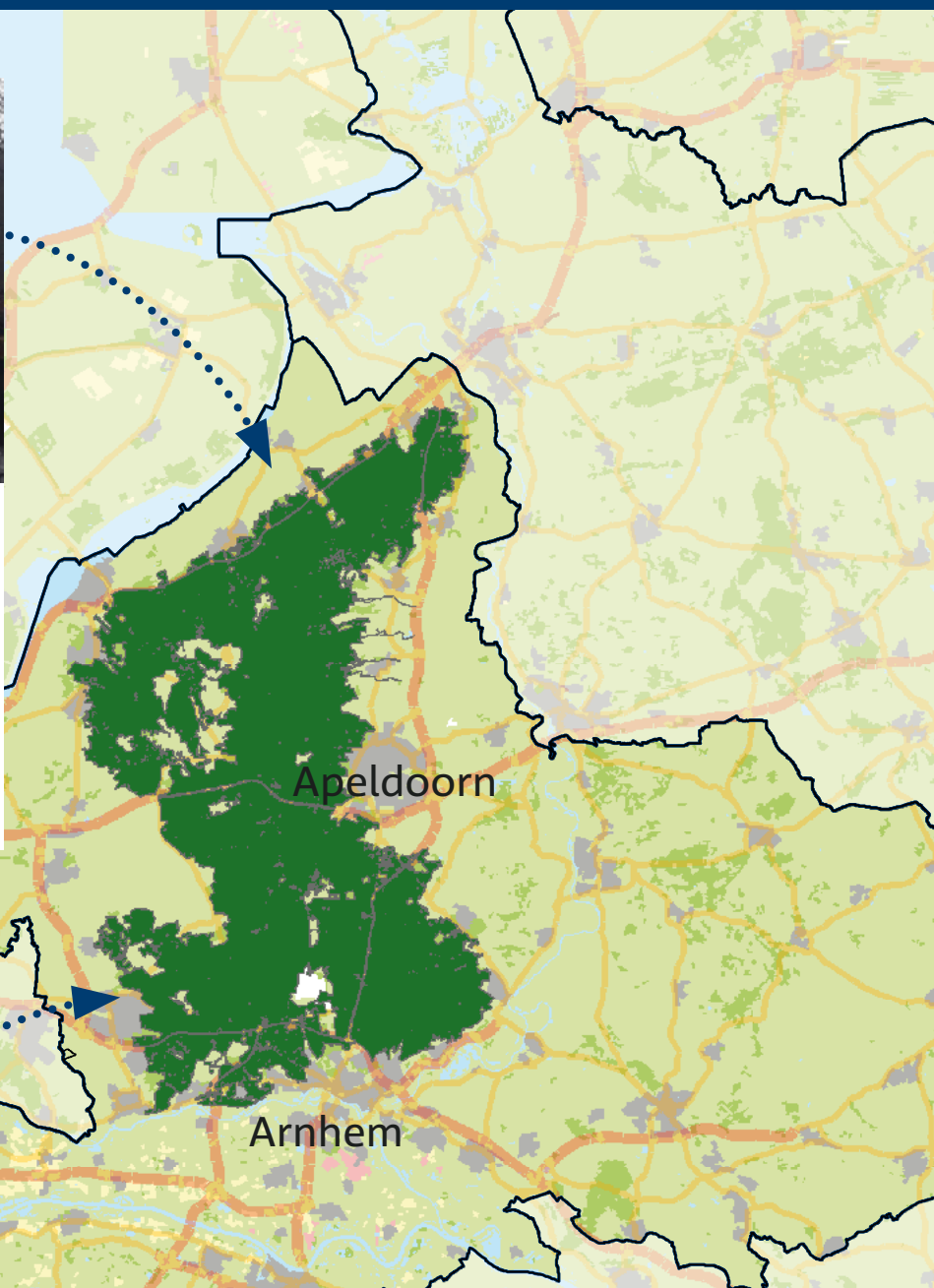

Programma Natuurherstel in de praktijk | provincie Gelderland

Opslag verwijderen Veluwe

Bij een vijver en een ven in het Zwolse bos bij Wapenveld is opslag verwijderd en is er een corridor tussen de twee wateren gemaakt. Van de takken en kleine boompjes zijn houtrillen gemaakt, waar reptielen en amfibieën van profiteren. Zoals de gewone pad, die graag overwintert in zo'n takkenwal.

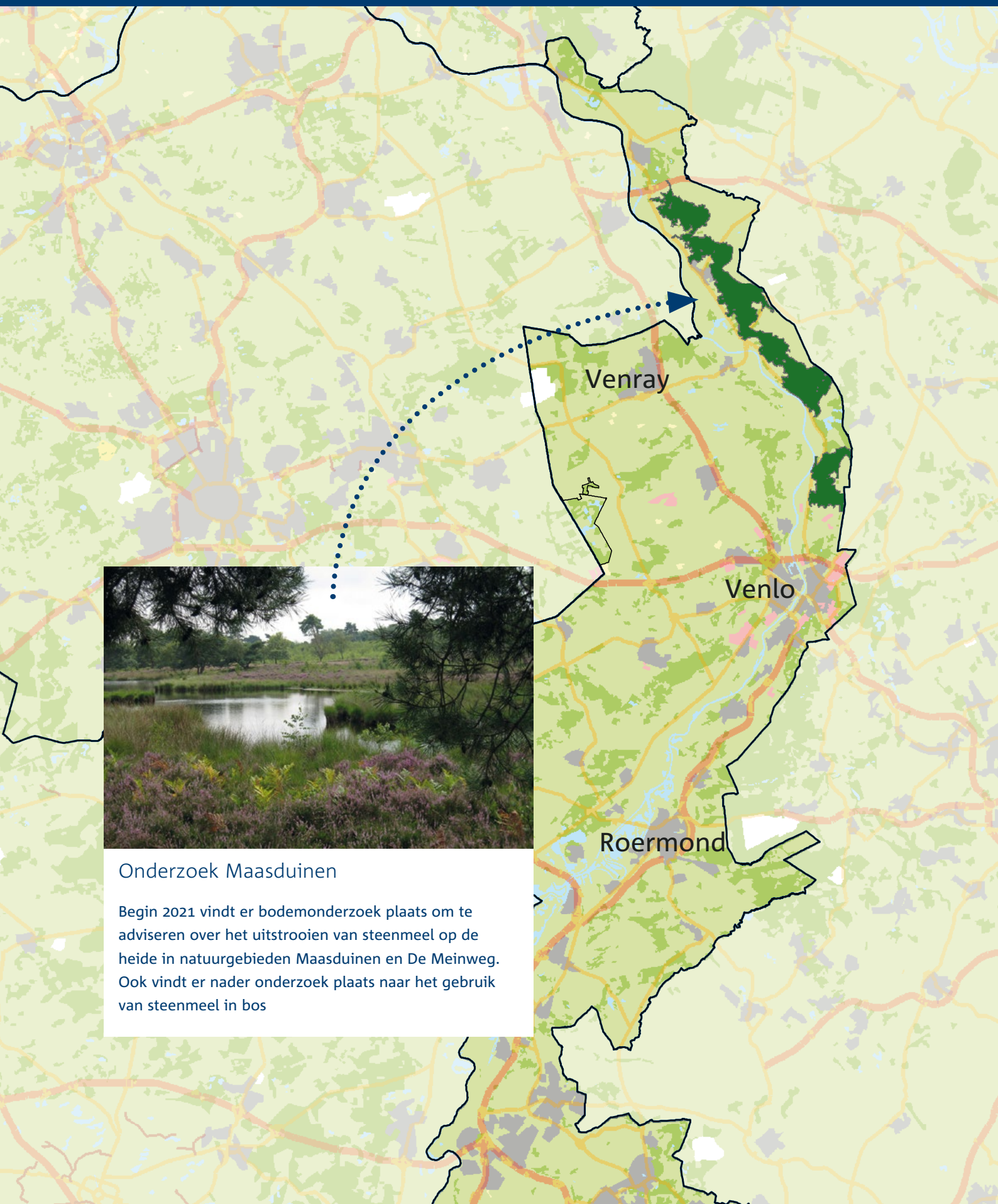
Maaien heide Veluwe

Bij Nunspeet is vier hectare oude, verruigde heide verwijderd, om zo nieuwe heide meer kans te bieden. Er is gemaaid in het zogenaamde visgraatmodel (één hoofdbaan met vertakkingen) om zoveel mogelijk overgangen te creëren.

staatsbosbeheer

Programma Natuurherstel in de praktijk | provincie Limburg

Onderzoek Maasduinen

Begin 2021 vindt er bodemonderzoek plaats om te adviseren over het uitstrooien van steenmeel op de heide in natuurgebieden Maasduinen en De Meinweg. Ook vindt er nader onderzoek plaats naar het gebruik van steenmeel in bos

staatsbosbeheer

Programma Natuurherstel in de praktijk | provincie Noord-Brabant

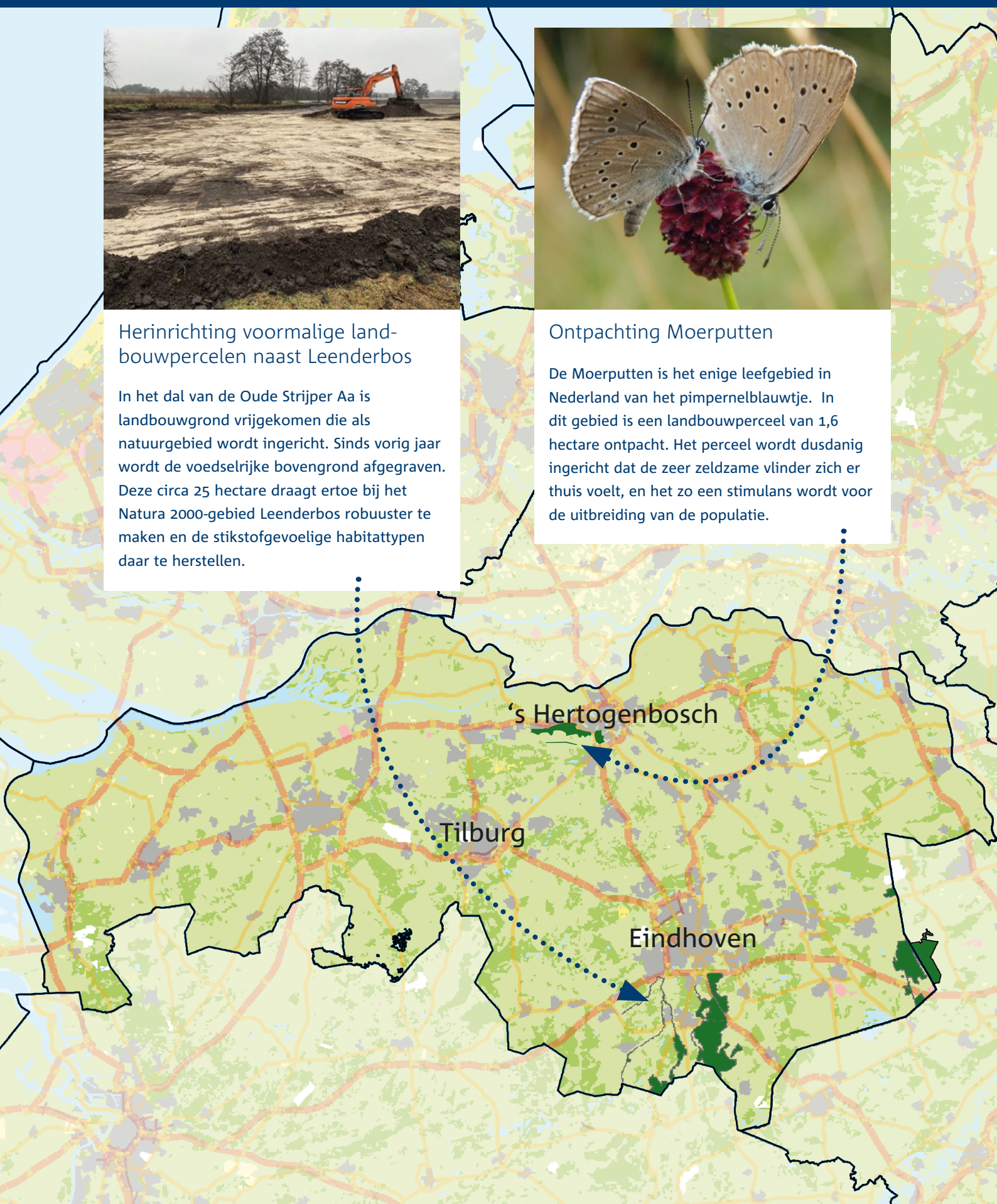
Herinrichting voormalige landbouwpercelen naast Leenderbos

In het dal van de Oude Strijper Aa is landbouwgrond vrijgekomen die als natuurgebied wordt ingericht. Sinds vorig jaar wordt de voedselrijke bovengrond afgegraven. Deze circa 25 hectare draagt ertoe bij het Natura 2000-gebied Leenderbos robuuster te maken en de stikstofgevoelige habitattypen daar te herstellen.

Ontpachting Moerputten

De Moerputten is het enige leefgebied in Nederland van het pimperlauwtje. In dit gebied is een landbouwperceel van 1,6 hectare ontpacht. Het perceel wordt dusdanig ingericht dat de zeer zeldzame vlinder zich er thuis voelt, en het zo een stimulans wordt voor de uitbreiding van de populatie.

Programma Natuurherstel in de praktijk | provincie Zeeland

Middelburg

Goes

Extra maaiwerk Grevelingen

Aan het einde van de zomer van 2020 is er extra gemaaid op de eilandjes Veermansplaat en Hompelvoet in de Grevelingen. Hierdoor krijgt de stikstofgevoelige vegetatie weer meer ruimte. De trekkers werden per boot naar de eilandjes gebracht

Extra onderhoud Berkheide

In het najaar van 2020 is een begin gemaakt met het uitvoeren van extra maatregelen. Bij twee duinvalleien is aanvullend onderhoud gepleegd. Zo is er overjarig riet verwijderd en zijn alle randen extra goed gemaaid, ook de moeilijker bereikbare plekken. Voorts zijn oude riethopen verwijderd, waardoor het gebied de komende jaren voor regulier beheer beter toegankelijk is.

Grond afgraven Berkheide

Lentevreugd is onderdeel van Natura 2000-gebied Berkheide en is voormalig bollenland dat achttien jaar geleden werd omgevormd tot natuurgebied. De invloed van verdroging en stikstofdepositie laat zich ook hier voelen. Daarom is het tijd voor een kwaliteitsimpuls. We graven op verschillende plekken grond af, zodat de grond dichtter op het grondwaterpeil komt. Zo wordt de grond vochtiger. Dat zorgt voor uitbreiding van de natte duinvalleien die het door stikstofdepositie erg moeilijk hebben.

Drukbe grazing Duinen en Lage Land Texel

Nadat de oude, verruigde heide is verwijderd, hebben schapen het gebied een paar keer begraasd. Dit voorkomt dat grassen de nieuwe heide verdringen.

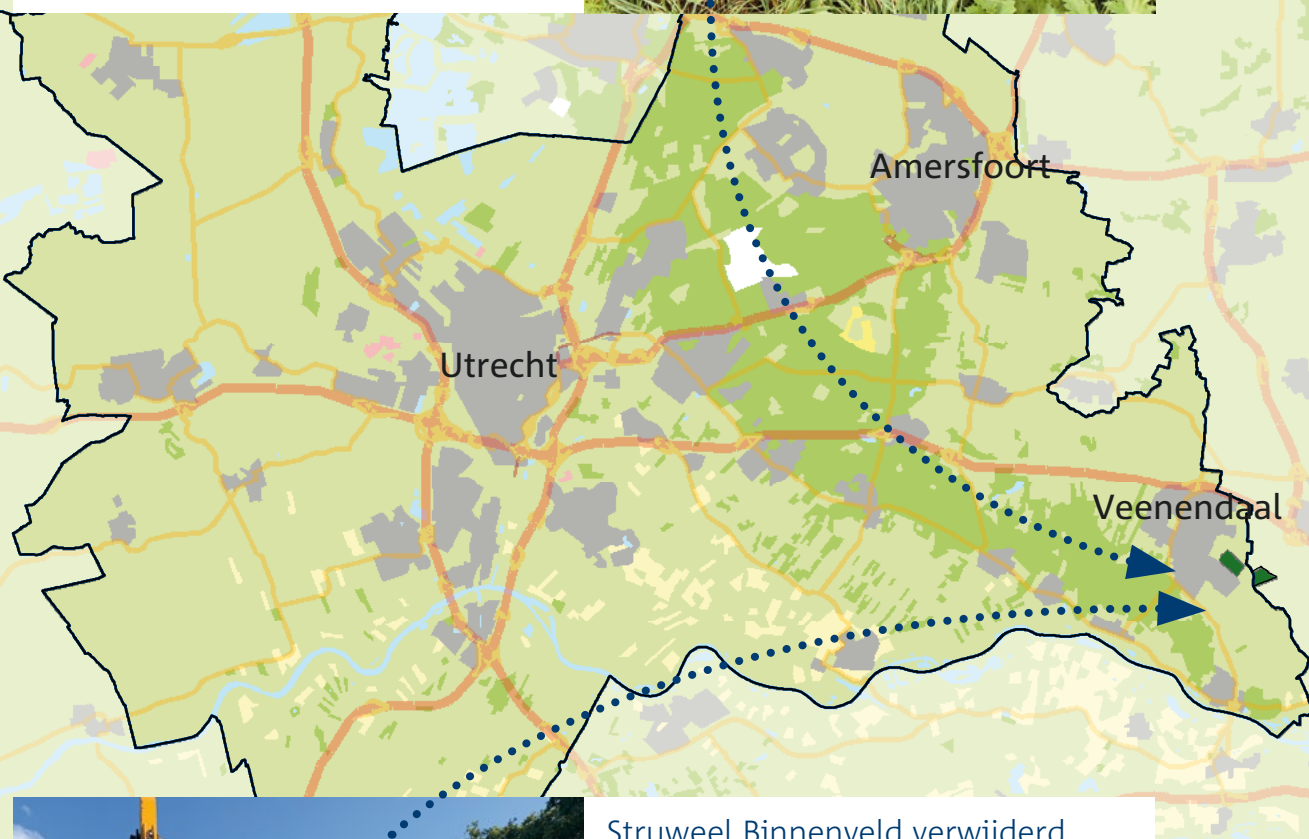

staatsbosbeheer

Programma Natuurherstel in de praktijk | provincie Utrecht

Exoten Binnenveld verwijderd

Vanuit de sterk verstedelijkte omgeving van Veenendaal heeft de reuzenbereklaauw De Hellen bereikt, onderdeel van Natura 2000-gebied Binnenveld. Op een paar plekken in het gebied staat deze aan de rand van veenmosrietland en trilveen: bedreigde stikstofgevoelige habitats. Om te voorkomen dat deze exoot de overhand krijgt, zijn de planten met wortel en al verwijderd.

Struweel Binnenveld verwijderd

De Hellen bij Veenendaal is onderdeel van Natura 2000-gebied Binnenveld. Door verzuring, overmatige stikstofgift en verdroging is verstruweling ook hier een probleem. Op diverse plekken in het gebied hebben we struwelen van elzen en wilgen verwijderd. Deze delen zijn maaibaar gemaakt voor gespecialiseerd materieel en worden in het vervolg meegemaaid met onze trilvenen en veenmosrietland.

In de zomer van 2020 heeft het ministerie van LNV een opdracht ter waarde van 38,4 miljoen euro aan Staatsbosbeheer gegeven. In de periode 2020-2022 worden natuurherstelmaatregelen genomen met als doel het versneld bereiken van instandhoudingsdoelstellingen in Natura 2000-gebieden. In deze gebieden is vanwege de overmatige stikstofdepositie sprake van een matige tot slechte staat van instandhouding van de kwalificerende habitats. Deze rapportage beschrijft de aanpak van het natuurherstel en geeft de resultaten in de periode juli 2020 – februari 2021 weer.